

Вершники (дуже стисло)

Юрій Яновський

Роман у новелах

Шаланда в морі

<...> "Трамонтан дмухав з берега, був місяць січень чи лютий, море замерзло на сотню метрів, на морі розходилися хвилі, на обрії вони були чорні, з білими гривами, добігали до берега напроти вітру, вітер збивав з них білі шапки. Коло берега кригу розбивав штормок, а все показувало, що незабаром ревтиме й справжній штормило, на березі стояла стара Половчиха, одежа на ній віялася, мов на кам'яній, вона була висока та сувора, яку пісні". <...>

На тому березі затоки було видно Одесу, що переживала чергову зиму з холодними вітрами, туманами. Половчиха виглядала з моря свого чоловіка, а поруч працювали рибалки з артілі.

Море неначе затягало ту далеку шаланду, яку не було і видно. Воно неначе хотіло з'їсти утле суденце.

<...> "Ой, пішов ти в море, Мусієчку, — голосила вона мовчки, — та й слід твій солоня вода змила. Та коли б я знала та бачила, я б той слідок долонями пригортала та до берега тебе покликала. Ой, подми, вітре-трамонтане, оджени в море негоду та оджени й тумани, а я стоятиму тут самотня до краю, і хоч би з мене дерево стало, то я б усіма вітами над морем махала й листям би шуміла". <...>

Так виглядала Половчиха свого чоловіка.

Раптом серед моря з'являється шаланда. Наче серцем прикипає до неї жінка. На березі зібралися рибалки з Мусієвої артілі, збіглися діти. Кілька дужих рибалок кидаються до шаланд, але інші зупиняють їх — Мусій не пробачить, якщо загублять майно бідної артілі.

Половчиха бачить, як зламалося весло, закрутило і перекинуло шаланду. Але ось змахує над водою рука. Рибалки кидаються на шаланді у море, шаланду — гордість артілі "Ластівку" — відразу ж перевертає хвилями, ледве вдається її врятувати.

Велетень-рибалка обв'язується мотузкою і, випивши склянку, кидається на допомогу людині вплав. Він весь посинів, але невпинно просувається вперед. Людина вже ледве борсається, на мить втрачає свідомість, та руки їх зустрічаються... На берег виходить зовсім чужа людина, і Половчиха впізнає Чубенка. Більше сподіватися нема на що. Рибалки разом з Чубенком повертаються у селище, а жінка залишається сама на березі.

Прибігає хлопчик: "Бабо, а діда Мусія не буде, бо той дядько казали, що упірнув дід Мусій двічі, а потім щез, а дядько упірнули за ним і вдарилися головою об човна, і не буде вже діда Мусія".

Та стара Половчиха все стоїть на березі, згадуючи своє дівування в Очакові, як сватався до неї Мусій Половець, зовсім непоказний хлопець, та ще й нижчий на цілу

голову. Та така вже любов... Народилися у них сини – повна хата. Андрій вдався ледачий, у дядька Сидора. Панас раз у раз привозить їй контрабандні подарунки, і болить за нього материна душа. Оверко зробився артистом. Та не чути чогось про синів. Тільки Іван працює на заводі та робить революцію.

На воді гойдається перекинута шаланда, що наче присувається до берега. Половчиха вирішує дочекатися та врятувати добро. Шаланда все ближче і ближче, видно вже біля неї людське тіло. Думає Половчиха, що зможе тепер хоч поховати свого чоловіка, аж тут чує його голос. Мусій говорить, що не міг кинути артільного добра, тому и пірнув під перекинуту шаланду і сховався від Чубенка, щоб той його не шукав.

Подружжя, обійнявшись, прямує до своєї домівки...

Лист у вічність

Має початися більшовицьке повстання проти гетьмана і німців. Вороги знають, що воно буде, та не знають, коли. Тому шукають зв'язківця, який знає місцезнаходження зброї та час початку повстання. Гер капітан Вюртемберзький зі своїм загоном обшукує кожен куш, та нічого не знаходять.

Коло них троє хлопців шукають на дні ріки чорного дуба. До солдатів під'їжджає підвода з двома чоловічками:

<...> "Пане отамане, – сказали чоловічки, – ви люди не місцеві і вам його зроду не знайти. А оці хлопці тут шукають чорного дуба, і чорного дуба шукають під осінь, а не клечальної суботи. Ці хлопці слідкують за вашими пошуками, отакого вони шукають чорного дуба, пане отамане, а ми люди місцеві і стоїмо за його світлість пана гетьмана і хочемо вам допомогти. Ми краще знаємо, де шукати того шибеника-листоношу". <...>

Чоловічки повідомляють, що в очеретах можна довго просидіти під водою, дихаючи через очеретину. Тому у воду треба просто кидати гранати.

Повернулись чоловічки додому, коли їхні двори вже давно палали, врятувати нічого не вдалося.

А листоношу знайшли у маленькому озерецьку всього чорного від безлічі п'явок. Підібрали, нагодували, напоїли вином та й почали допитувати. Мовчить проклятий листоноша, але і вмирати не хоче, бо він мусить показати товаришам, де захована зброя.

Щоб урятувати життя до початку повстання, листоноша починає водити німців по різних місцях, обіцяючи показати зброю, і цим відтягує час. Його б'ють, але він знову обіцяє показати. Повірили востаннє, загрожуючи смертю матері, і він повів ворогів на справжнє місце. Та не встигли ті забрати зброю, хоч і вбили самого листоношу.

<...> "До самотньої підводи з мертвим листоношею підійшов Чубенко. Лагідні волячі морди ремігали поблизу. Запалені свічки, поприв'язувані до їхніх рогів, горіли ясним полум'ям серед величної тиші нічного повітря. Коло листоноші сиділа зігнута Василиха, не зводячи очей з мертвого. Чубенко зняв шапку й поцілував Василиху в руку". <...>

Критика, коментарі до твору, пояснення (стисло):

Роман "Вершники" складається з восьми новел, кожна з яких містить у собі кілька мотивів на тему громадянської війни. Новели не пов'язані єдиним сюжетом, але з'єднані між собою настановою автора показати громадянську війну через внутрішній світ окремих героїв.

У новелі "Шаланда в морі" підкреслюється бажання батьків Полівців зберегти основу свого життя — свій рід, своє заняття, знаряддя рибальської праці. Але вже із згадок матері зрозуміло, що рід розпадається — усі сини пішли зовсім різними шляхами. Вони потім зійдуться в новелі "Подвійне коло", щоб стати з різних боків політичних барикад і знищити один одного.

Новела "Лист у вічність" змальовує романтичну постать листоноші без імені і звань, що ціною свого життя і страждання бореться за встановлення ідеї справедливості.

У зображенні деяких політичних аспектів роману відчувається творча драма письменника, його заангажованість, але талант романтика перемагає. За кон'юнктурною стоїть справжнє життя — подружня вірність старої Полівчихи, горе матері загиблого листоноші, щирі слова дитини, звернені до бабусі на березі, прості поривання Мусія. Саме цей повів життя робить роман цікавим для читача і тепер.